

Edmund Mazur

Wniosek restytucyjny

Palestra 10/3-4(99-100), 26-31

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wniosek restytucyjny

Instytucja wniosku restytucyjnego nie stanowi *novum* w polskim ustawodawstwie. Jej rodowód sięga prawa rzymskiego, które wykształciło i sformułowało tę instytucję w formie stosowanej do dziś. Najogólniej rzecz biorąc, przez zgłoszenie wniosku restytucyjnego domagamy się przywrócenia stanu poprzedniego bądź zwrotu wyegzekwowanego świadczenia¹.

Powyższe uwagi nie wyczerpują całości zagadnienia, które jest szersze i zahacza również o wyroki sądów zagranicznych, o umowy międzynarodowe, powództwa adhezyjne itp. Aktualizacja instytucji wniosku restytucyjnego wymaga wstępnego choćby omówienia aspektów praktycznych, najczęściej spotykanych w procesach.

Wniosek restytucyjny był znany kodeksowi postępowania cywilnego z dnia 29.XI.1930 r.², i stosowany przezeń. Mianowicie z mocy art. 415 sąd apelacyjny mógł na wniosek pozwanego, zgłoszony przed zamknięciem rozprawy, orzec co do zwrotu lub przywrócenia do poprzedniego stanu. Uwzględnienie wniosku restytucyjnego było również możliwe w postępowaniu kasacyjnym, gdyż Sąd Najwyższy z mocy art. 441 § 1 k.p.c. obowiązany był stosować odpowiednio przepis art. 415 k.p.c. Przy wznowieniu zaś postępowania stosowano odpowiednio przepis o restytucji z mocy art. 455 k.p.c.³

Można więc stwierdzić, że instytucja restytucji ma długą i dobrą tradycję w polskim ustawodawstwie i że charakteryzowała się ona następującymi cechami:

- a) orzeczenie w sprawie wniosku restytucyjnego mogło zapaść tylko na wniosek pozwanego,
- b) wniosek musiał być zgłoszony przed zamknięciem rozprawy, natomiast forma zgłoszenia była obojętna,
- c) zgłaszający wniosek powinien był należycie udowodnić, że świadczenie, którego restytucji żąda, zostało spełnione,
- d) wniosek restytucyjny mógł być uwzględniony tylko wtedy, kiedy sąd ostatecznie rozstrzygał sprawę wyrokiem, i tylko w razie zmiany tegoż wyroku przez sąd drugiej instancji po wykonaniu,
- e) orzeczenie w sprawie wniosku restytucyjnego było nieobligatoryjne, lecz fakultatywne,
- f) uwzględnienie wniosku restytucyjnego nie pozbawiało pozwanego prawa dochodzenia odszkodowania na zasadach ogólnych, jeżeli szkoda nie została pokryta.

¹ Nie chcąc nużyć czytelnika, powołam się w tej kwestii na „Podręczny słownik łacińsko-polski dla prawników” Magdaleny Klein (Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1956 r., str. 174 i 175, hasła: *Restitutio, -onis, restitutio in integrum, restitutio in integrum propter absentiam, restitutio in integrum propter dolum, restitutio in integrum propter metum, restitutio in integrum minorum*) oraz na „Małą Encyklopedię Prawa” Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1959 r., str. 588, hasło: restytucja).

² Kodeks postępowania cywilnego z dnia 29.XI.1930 r. (ogłoszony w Dz. U. Nr 83, poz. 651) — jednolity tekst z dnia 1.XII.1932 r. (Dz. U. Nr 112, poz. 934 z późniejszymi zmianami).

³ Patrz też: Proces cywilny w zarysie, część pierwsza, Wacława Miszewskiego, str. 223 (poz. 321) i str. 245 (poz. 353), „Księgarnia Wydawnictw Prawniczych”, Łódź 1946.

Reforma kodeksu postępowania cywilnego po zmianach dokonanych w roku 1950⁴ zmieniła instytucję wniosku restytucyjnego z oczywistą szkodą dla pozwanych, którzy musieli za każdym razem dochodzić zwrotu wyegzekwowanego świadczenia lub przywrócenia do stanu poprzedniego — w odrębnym procesie. Łączyło się to z długotrwałością takiego procesu i narażało pozwanego lub powoda na dodatkowe koszty procesu.

Obecnie ustawodawca powrócił do instytucji wniosku restytucyjnego i nowy k.p.c.⁵ zawiera już odpowiednie przepisy w tej mierze.

Przepisy dotyczące wniosku restytucyjnego są zawarte w art. 338, 393, 415 i 422 k.p.c. Podstawowy przepis zawarty jest w art. 338, którego treść jest następująca:

„Art. 338 § 1. Uchylając lub zmieniając wyrok, któremu nadany został rygor natychmiastowej wykonalności, sąd na wniosek pozwanego orzeka w orzeczeniu kończącym postępowanie o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywróceniu poprzedniego stanu.

§ 2. Przepis paragrafu poprzedzającego nie wyłącza możliwości dochodzenia w osobnym procesie naprawienia szkody poniesionej wskutek wykonania wyroku”.

O ile paragraf 2 tego artykułu nie może masować żadnych trudności interpretacyjnych, o tyle paragraf 1 wymaga omówienia i usystematyzowania wielu zagadnień nim objętych.

1. Pierwsze pytanie może się tu wyłonić na tle zagadnienia, kto jest uprawniony do zgłoszenia wniosku restytucyjnego.

Brzmienie § 1 art. 338 nie pozostawia pod tym względem żadnych wątpliwości: wniosek może zgłosić tylko pozwany. Pozwanym w procesie może być jedna osoba lub wiele osób. Jeżeli po stronie pozwanych mamy do czynienia ze współuczestnictwem materialnym lub formalnym w znaczeniu art. 72 § 1 k.p.c., to sytuacja jest jasna: każdy ze współuczestników może składać wniosek restytucyjny samodzielnie i tylko w imieniu własnym, co wynika wyraźnie z art. 73 § 1 k.p.c. Jeżeli jednak po stronie pozwanych zachodzi współuczestnictwo konieczne (art. 72 k.p.c.) lub jednolite (art. 73 § 2 k.p.c.), powstaje wątpliwość, czy wniosek restytucyjny zgłoszony przez jednego z pozwanych ma dotyczyć wszystkich. Wydaje mi się, że logika instytucji wniosku restytucyjnego nakazuje przyjęcie, iż przy współuczestnictwie jednolitym wniosek ten zgłoszony przez jednego z pozwanych musi dotyczyć wszystkich, gdyż czynność procesowa — a taką jest niewątpliwie zgłoszenie wniosku restytucyjnego — działana przez jednego współuczestnika jest skuteczna wobec pozostałych pozwanych i z tego względu sąd musi orzec w sprawie wniosku restytucyjnego na rzecz wszystkich pozwanych, których to dotyczy. Przy współuczestnictwie koniecznym sąd orzeka tylko na korzyść tego, kto zgłosił wniosek restytucyjny.

2. Pozwany działa w procesie sam lub przez pełnomocnika (art. 86 k.p.c.). Kto może być pełnomocnikiem procesowym, określa art. 86—97 k.p.c. W sprawach ze stosunku pracy i o naprawienie szkód pracowniczych (art. 459 k.p.c.) pełnomocnikiem może być także przedstawiciel związku zawodowego, a to zgodnie z art. 466 § 1 w związku z art. 477 k.p.c.

Nowością, wartą podkreślenia, jest rola prezydium rady narodowej i organizacji społecznych ludu pracującego. Art. 87 § 3 k.p.c. stanowi, że pełnomocnikiem pro-

⁴ Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25.VIII.1950 r. o ogłoszeniu jednolitego tekstu kodeksu postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 394 z późniejszymi zmianami).

⁵ Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296; sprost.: Dz. U. z 1965 r. Nr 15, poz. 113.

cesowym w sprawach o ustalenie ojcostwa i o roszczenia alimentacyjne może być również przedstawiciel organu opieki społecznej właściwego prezydium rady narodowej lub przedstawiciel organizacji społecznej ludu pracującego. Wykaz tych organizacji ustala Minister Sprawiedliwości⁶. Z tego przepisu można by wyciągnąć wniosek, że zgłoszenie wniosku restytucyjnego przez pełnomocnika będącego przedstawicielem PRN lub organizacji społecznej ludu pracującego jest dopuszczalne tylko wtedy, kiedy proces dotyczy ustalenia ojcostwa lub roszczeń alimentacyjnych, bo tylko w tych sprawach pełnomocnikiem pozwanego może być przedstawiciel tych podmiotów. Jednakże art. 61 k.p.c. stanowi ponadto, że organizacje społeczne ludu pracującego objęte wykazem ustalonym przez Ministra Sprawiedliwości mogą wytaczać powództwa na rzecz obywateli nie tylko o roszczenia alimentacyjne, ale również o roszczenia pracowników ze stosunku pracy i o naprawienie szkód wynikłych z wypadku w zatrudnieniu lub z choroby zawodowej. Różnica polega na tym, że przy roszczeniach o ustalenie ojcostwa i o roszczenia alimentacyjne przedstawiciel organu do spraw opieki społecznej prezydium rady narodowej lub organizacji społecznej ludu pracującego występuje jako pełnomocnik procesowy strony (powodowej lub pozwanej), a więc ze wszystkimi skutkami prawnymi wynikającymi z udzielenia pełnomocnictwa, które można cofnąć lub ograniczyć, natomiast organizacja społeczna ludu pracującego działająca w trybie art. 61 § 1 działa nie jako pełnomocnik procesowy strony (powodowej lub pozwanej), ale samodzielnie, podobnie jak prokurator, co wynika wyraźnie z brzmienia art. 61 § 2 i art. 62. Zakres uprawnień organizacji społecznej ludu pracującego jest szerszy, gdyż obejmuje również możliwość wytaczania powództw na rzecz pracownika ze stosunku pracy (pracowniczego i spółdzielczego) i o naprawienie szkód wynikłych z wypadku w zatrudnieniu lub z choroby zawodowej. Jeżeli organizacja społeczna ludu pracującego w tym zakresie ma uprawnienia analogiczne do uprawnień prokuratora i może wstąpić do postępowania w każdym jego stadium, to jest oczywiste, że może również zgłosić wniosek restytucyjny samodzielnie.⁷

Zgodnie z art. 60 k.p.c. prokurator może wstąpić do postępowania w każdym stadium procesu i nie jest związany z żadną ze stron. Działa on zupełnie samodzielnie, może więc zgłosić wniosek restytucyjny⁸, choćby sam pozwany nie interesował się sprawą albo nawet sprzeciwiał się zgłaszaniu takiego wniosku. Dominantą bowiem działania prokuratora jest interes wymiaru sprawiedliwości, który nie zawsze musi być zbieżny z interesem pozwanego.

Reasumując powyższe wywody, można stwierdzić, że wniosek restytucyjny może zgłosić:

1. pozwany działający osobiście,
2. pozwany działający przez pełnomocnika procesowego (art. 87 i 466 § 1 w związku z art. 477 k.p.c.),
3. prokurator,
4. organizacja społeczna ludu pracującego w sprawach określonych w art. 61 k.p.c.

⁶ Minister Sprawiedliwości w ramach delegacji określił te organizacje, ogłaszając ich wykaz w M.P. z 1965 r. Nr 37, poz. 213.

⁷ Należy zaznaczyć, że przy roszczeniach alimentacyjnych przedstawiciel organizacji społecznej ludu pracującego może występować jako pełnomocnik procesowy w trybie art. 87 § 3 k.p.c. albo też jako samodzielnie działający na rzecz obywatela dla ochrony jego praw.

⁸ Patrz: artykuł Mieczysława Piekarskiego: Opracowanie rewizji w postępowaniu cywilnym, „Palestra” nr 3/65, str. 29 oraz W. Siedlecki: Zarys postępowania cywilnego, 1966.

3. Podmioty uprawnione do zgłoszenia wniosku restytucyjnego mogą go zgłosić tylko w określonym stadium postępowania procesowego, ściśle unormowanego przepisami k.p.c. Stosując systematykę k.p.c., należy wymienić następujące wymagania konieczne do zgłoszenia tego wniosku.

Tak więc wniosek restytucyjny można zgłosić w pierwszej instancji, jeżeli sąd rozpatruje sprawę na skutek sprzeciwu od wyroku zaocznego lub ponownie, bądź też w postępowaniu rewizyjnym (również przy rozpatrywaniu rewizji nadzwyczajnej) albo na skutek wniosku o wznowienie postępowania.

a) Uwzględnienie wniosku restytucyjnego jest możliwe tylko wtedy, kiedy uchyla się lub zmienia wyrok, któremu nadano rygor natychmiastowej wykonalności, bądź wyrok prawomocny, wydane zaś orzeczenie kończy postępowanie (art. 338 § 1 k.p.c.).

Może powstać wątpliwość, czy uwzględnienie wniosku restytucyjnego możliwe jest również w wypadku wydania postanowienia, jako że art. 361 k.p.c. nakazuje stosowanie przepisów o wyrokach „odpowiednio”. Reprezentuję pogląd, że stosowanie „odpowiednio” może mieć miejsce tylko wówczas, gdy z istoty instytucji nie wynika coś innego. Ponieważ art. 338 k.p.c. mówi o „wyroku”, przeto zbyt ryzykowane wydaje się traktowanie jednakowo wyroków i postanowień, jeżeli obie te instytucje różnią się zasadniczo. Podobne powody przemawiają za niedopuszczalnością uwzględnienia wniosku restytucyjnego w razie wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym i upominawczym. Argumentacja ta znajduje wzmocnienie w art. 494 i 563 k.p.c. Skoro ustawodawca zrównuje postanowienie z prawomocnym wyrokiem tylko pod względem „skutków”, nie nakazując nawet stosowania przepisów o wyrokach „odpowiednio”, to wyraźne brzmienie art. 338 k.p.c. nie dopuszcza możliwości stosowania instytucji wniosku restytucyjnego.

Z powyższego wynika wyraźnie, że nie można zgłosić wniosku restytucyjnego w razie wydania postanowienia, nakazu itp., gdyż ustawodawca zupełnie wyraźnie używa oznaczenia „wyrok”. K.p.c. rozróżnia poszczególne rodzaje wyroków. Mamy więc do czynienia z wyrokiem stanowczym (właściwie k.p.c. używa tu nazwy stanowczego rozstrzygnięcia) określonym przez art. 316 § 1 k.p.c., z wyrokiem częściowym określonym przez art. 317 k.p.c., z wyrokiem wstępnym określonym przez art. 318 k.p.c. i z wyrokiem zaocznym określonym przez art. 339 k.p.c. Każdy z tych wyroków może, a niekiedy w określonych wypadkach musi być opatrzony rygiorem natychmiastowej wykonalności. Rygor natychmiastowej wykonalności sąd nadaje z urzędu lub na wniosek strony (art. 333 i 467 k.p.c.).

b) Zgłoszenie wniosku restytucyjnego musi być połączone ze złożeniem sprzeciwu od wyroku zaocznego (art. 344 k.p.c.) lub ze złożeniem odpowiedniego środka odwoławczego, bo tylko wtedy powstaje możliwość rozpatrzenia sprawy, zgłoszenia wniosku restytucyjnego i jego rozstrzygnięcia.

4. Forma wniosku nie została przez k.p.c. ściśle określona. Można go więc zgłosić w formie pisemnej bezpośrednio w sprzeciwie od wyroku zaocznego lub w środku odwoławczym, w oddzielnym piśmie procesowym lub ustnie do protokołu rozprawy. Należy mieć na względzie, że przy zgłoszeniu wniosku w formie pisemnej powinien on odpowiadać rygorom pisma procesowego (art. 126 k.p.c.).

Z istoty wniosku wynika, że zgłaszający musi udowodnić spełnienie świadczenia lub jego wyegzekwowania zarówno co do zasady, jak i wysokości. Najczęściej będzie to dowód z dokumentu, choć nie można wykluczyć również dowodu z zeznań świadków lub przyznania strony przeciwnej. Osoba zgłaszająca wniosek restytu-

cyjny w postępowaniu rewizyjnym musi się liczyć z art. 385 k.p.c., co może być kłopotliwe w szczególności przed Sądem Najwyższym, nie sądę jednak, żeby praktyka nie mogła tu opracować odpowiednich form uwzględniających zasadę celowości. Jeżeli zgłaszający wniosek restytucyjny nie udowodni spełnienia lub wyegzekwowania świadczenia, sąd nie powinien wydawać w tej kwestii rozstrzygnięcia, odsyłając w tym zakresie pozwanego do sądu pierwszej instancji.

Wniosek jest wolny od wpisu stosunkowego czy stałego, co stanowi znaczne ułatwienie finansowe dla pozwanego.

5. Sąd rozpatrujący sprawę może orzec zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia bądź przywrócić poprzedni stan tylko wtedy, kiedy wydaje orzeczenie kończące postępowanie. Jeżeli więc wyrok zostaje uchylony i powództwo oddalone (w całości lub części), to pozew zostaje odrzucony lub postępowanie w sprawie umorzone (art. 347, 388 i 390 k.p.c.). Wydanie orzeczenia w sprawie wniosku restytucyjnego jest obligatoryjne.

6. Jak podkreśliłem na wstępie, podstawowy przepis o wniosku restytucyjnym jest zawarty w art. 338 § 1 k.p.c. i w zasadzie dotyczy postępowania przed sądem pierwszej instancji (świadczy o tym usytuowanie tego przepisu w systematyce k.p.c.). Może więc powstać pytanie, czy zasady te stosuje się w postępowaniu przed drugą instancją oraz w postępowaniu o wznowienie postępowania i przy rewizji nadzwyczajnej. Należy na to odpowiedzieć twierdząco, gdyż interpretacja przepisów nie nasuwa tu zasadniczych wątpliwości. Do postępowania rewizyjnego stosuje się bowiem „odpowiednio” przepisy o postępowaniu przed pierwszą instancją, jeżeli nie ma przepisów szczególnych. Ponieważ przepisy o postępowaniu rewizyjnym nie zawierają takich przepisów szczególnych, przeto w postępowaniu przed sądem rewizyjnym stosuje się przepis art. 338 k.p.c. o wniosku restytucyjnym poprzez art. 393 § 1 k.p.c.

W postępowaniu o wznowienie postępowania istnieje analogiczny przepis o wniosku restytucyjnym w postaci art. 415 k.p.c., z tą tylko zmianą, że nie wymaga się, aby wyrokowi był nadany rygor natychmiastowej wykonalności, oraz że zamiast wniosku pozwanego jest wniosek skarżącego. Są to zmiany wynikające ze słownictwa k.p.c. tak proste i zrozumiałe, że nie wymagają odrębnego omówienia.

W postępowaniu z rewizji nadzwyczajnej instytucję wniosku restytucyjnego uwzględnia się analogicznie jak przy postępowaniu o wznowienie, mianowicie przez art. 422 k.p.c., który nakazuje stosowanie odpowiednio art. 415 k.p.c. Przy interpretacji art. 422 § 1 może zrodzić się wątpliwość, kto może, ewentualnie kto powinien zgłosić wniosek restytucyjny. Jak wiadomo, rewizję nadzwyczajną mogą założyć uprawnione osoby z urzędu lub na skutek podania zainteresowanego, który może skarżyć się ogólnie na wyrok, nie musi jednak prosić o zgłoszenie wniosku restytucyjnego (zresztą będąc nawet obecny na rozprawie, nie musi zgłosić takiego wniosku). Wykładnia prowadzi do wniosku, że w tym zakresie Minister Sprawiedliwości i Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego muszą być traktowani tak jak prokurator. Mogą więc sami — niezależnie od próby wnoszącego podanie — złożyć wniosek restytucyjny. Chociaż art. 423 § 2 znacznie ogranicza dyspozycyjność strony w postępowaniu o rewizję nadzwyczajną przed Sądem Najwyższym, to jednak nie ma przeszkód, aby wniosek restytucyjny mógł być zgłoszony również przez samą stronę pozwaną, gdyż ograniczenie to nie dotyczy wniosku restytucyjnego.

Na zakończenie należy podnieść, że wniosek restytucyjny może obejmować wyłącznie żądanie zwrotu spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia albo

przywrócenie poprzedniego stanu. Nie może on zawierać żądań naprawienia dalej sięgającej szkody, która powstała wskutek wykonania wyroku. Roszczenia takie mogą być dochodzone w odrębnym procesie na zasadach ogólnych, a to w związku z kategorycznym brzmieniem art. 338 § 2 k.p.c.

Reasumując, można stwierdzić, co następuje:

1. Wniosek restytucyjny można zgłosić tylko w połączeniu ze sprzeciwem od wyroku zaocznego, ze środkiem odwoławczym albo też z wnioskiem o wznowienie postępowania lub z wnioskiem o rewizję nadzwyczajną.
2. Forma wniosku nie jest określona. Jeżeli następuje na piśmie, powinna odpowiadać wymaganiom pisma procesowego. Zgłaszający musi udowodnić, że świadczenie zostało spełnione lub wyegzekwowane albo że naruszony został stan poprzedni.
3. Sąd rozpatrujący wniosek restytucyjny musi go rozstrzygnąć, jeżeli wydaje orzeczenie kończące postępowanie w sprawie o zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia albo o przywrócenie do stanu poprzedniego.
4. Zgłoszenie wniosku restytucyjnego może mieć miejsce tylko wówczas, gdy spełnienie lub wyegzekwowanie świadczenia albo naruszenie poprzedniego stanu nastąpiło na mocy wyroku zaopatrzonego w rygor natychmiastowej wykonalności albo na mocy wyroku prawomocnego.
5. Minister Sprawiedliwości i Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego mają w zakresie wniosku restytucyjnego — te same uprawnienia co prokurator.
6. Pozwany może dochodzić dalszego odszkodowania w odrębnym procesie, jeżeli uwzględniony wniosek restytucyjny nie pokrywa szkody powstałej w wyniku wykonania wyroku.
7. Wniosek restytucyjny jest wolny od wpisu stałego czy stosunkowego.

WOJCIECH DUDEK

Wznowienie postępowania w nowym polskim procesie cywilnym

I. Obalenie prawomocnego już orzeczenia sądowego jest zjawiskiem w zasadzie niepożądanym, gdyż jednym z podstawowych postulatów stawianych sądom jest postulat stabilności i niewzruszalności podjętych przez sąd decyzji. Jednakże nie można nigdy wyłączyć tego, że rozstrzygnięcie sądu zawarte w prawomocnym orzeczeniu dotknięte jest błędem tak poważnym, iż utrzymanie tegoż orzeczenia w mocy nie może się ostać. Musi zatem prawo procesowe przewidzieć, również dla takich właśnie wypadków, możliwość uchylecia lub zmiany orzeczenia sądowego wówczas, gdy po jego uprawomocnieniu się ujawnią się lub powstaną okoliczności, w świetle których okaże się, że pierwotna treść orzeczenia jest nieodpowiednia, niezgodna z prawem lub rzeczywistym stanem faktycznym sprawy. Tok instancji w tym wypadku został już zakończony, nie może więc być mowy o zaskarżeniu.